

Zprávy

Fórum 2000 v r. 1998

V září r. 1998 se v Praze z iniciativy Václava Havla sešlo opět Fórum 2000, aby pojednalo o palčivých problémech spojených s urychlující se tzv. globalizací. Jelikož se při hodnocení loňského zasedání objevila nespokojenost, že nebylo přítomno více žen a také zástupců mladé generace, programový výbor letos sjednal nápravu. Nejen že se několik studentů zúčastnilo vlastního fora v září, ale navíc bylo zorganizováno speciální fórum studentů, a to v červenci téhož roku. I zde byly na pořadu otázky spojené s globalizací. Překvapením není, že studenti velmi otevřeně hovořili o četných nebezpečích, která s sebou globalizace přináší. Upozornili, že uprostřed globální finanční krize není dostatek politických nástrojů, které by konstruktivně na tuto situaci reagovaly s cílem regulovat negativní důsledky jednostranné globalizace. V sekci pro informatiku byly proneseny skeptické názory týkající se Internetu. Také postoj k přemíře tzv. anglické a americké youth culture v programech médií byl zřetelně kritický. Studenti konstatovali, že ve světě bez cenzury by to měl být individuální člověk, kdo si bude informace vybírat, aby nebyl manipulován tím, co je mu médii vnucováno. S tímto požadavkem souzněl důraz položený na nezbytnost zlepšit veškeré vzdělávání. V sekci zaměřené spíše filozoficky pak zazněly obavy nad postupující sekularizací západní společnosti. Ta způsobila vznik dalekosáhlého duchovního vakua, jehož důsledkem je nepřítomnost morálky. Zazněla i pochybnost, zda podpora ideálů lidských práv absenci morálky může ospravedlnit. Přílehlavý byl i nadpis článku, který o sekci studentů referoval v listu Conference Daily: „Otevři Pandořinu schránku a na fórech se objeví nová generace.“

Pozitivním rysem letošního fóra bylo, že i zde se celá jedna sekce věnovala duchovním aspektům globalizace. Předsedající Tomáš Halík upozornil, že bude-li se globalizační proces ubírat jenom v rámci ekonomických a politických rámců, povede to ke vzniku studeného a nebezpečného světa. Není možné nevěnovat pozornost klíčové otázce, již je otázka duchovního vze-stupu. Zanedbat ji znamená dovolit, aby se globální společnost stavěla na písku, ne-li na minovém poli. Pokud jde o dialog světových církví, mělo by se věnovat více pozornosti umění navzájem si naslouchat, laciná forma pouhé tolerance totiž nestačí. Dobrou příležitostí k tomuto vzájemnému naslou-

chání se stala společná téměř hodinová meditace během ekumenické mše konané v chrámu sv. Víta.

V průběhu sekce pronesli své projevy zástupci šesti církví. Přes předchozí výzvu k vzájemnému naslouchání řečníci vedli spíše monolog, většinou vystupovali jako zástupci jednotlivých církví hlásících se k různým věroučným doktrínám, aniž předložili praktické náměty k překonání skutečné duchovní prázdnoty v materialistickém světě.

Tím více proto vynikly myšlenky Yohei Sasakawy, prezidenta nadace Nippon, která celou akci sponzorovala. V jeho projevu zazněla nejen pochybnost, zda globalizovaný svět bude tím ideálním světem, ale též výzva ke kultivaci lidské koexistence a požadavek, aby se vytvořily podmínky k dodržování „společného duchovního a morálního minima“. Osvěžením byla především praktická ilustrace toho, co je to pravá spiritualita. Sasakawa se otázal: „Není ve všech církvích skryta taková duchovnost a takové dobrodiní, které se zrodily mimo určitou víru a které jsou společné lidským dispozicím, přesahující různé víry?“ Řečnickou otázku zodpověděl příběhem: „Sen no Rikyu, pověstný mistr obřadu čaje ze 16. stol., vytvořil ceremoniál, který v sobě zahrnuje ducha zenu, buddhismu i křesťanství. Člověk, který dnes praktikuje obřad čaje nemusí mít žádnou víru, aby dokázal ocenit duchovnost tohoto rituálu.“

Neobyčejně podnětným příspěvkem dotýkajícím se duchovních aspektů byl projev čínského filozofa Tu Weiming, žijícího nyní v USA. Již název příspěvku předznamenal vysokou kvalitu: „Globální komunita jako prožívaná realita: hledání spirituálních zdrojů sociálního rozvoje.“ Úvodem zdůraznil, že potřebujeme jinou etiku, nežli je sociální darwinismus založený na sobeckých zájmech a na soutěživosti. Je třeba překročit meze názoru o neohrazeném ekonomickém růstu i o tom, že zdroje energie jsou nevyčerpatelné... Výlučný důraz na lidstvo jako měřítko všech věcí nebo jako nositele nadvlády nad přírodou, degraduje duchovní rámec a mění přírodu v objekt spotřeby. V důsledku názoru, že ekonomický růst nemá hranic, je nesmírně obtížné udržet smysl pro soudržnost různých úrovní pospolitosti: rodiny, sousedství, školy, pracoviště, společnosti, národa a lidstva. Předějit další desintegraci je možné jenom zásadní změnou myšlení a zároveň i stylu života. Je třeba se vymanit z agresivního antropocentrismu, z něhož vychází jak socialismus, tak i kapitalismus. Oba systémy jsou inspirovány ideami osvícenství, které glorifikuje rozum, individualismus a myšlenku trvalého ekonomického růstu. Autor se znepokojuje nad skutečností, že stále převládá zhoubný názor, že člověk je měřítkem i pánem všech věcí ve světě.

Opravdu porozumět osvícenské mentalitě znamená podívat se i na stinné stránky moderního Západu jako plodu „věku rozumu“. Je třeba hledat duchovní zdroje osvícenství. Klíčem je všimnout si v mentalitě osvícenství

nápadné nepřítomnosti ideje pospolitosti (komunity). Ze tří hodnot vytyčených francouzskou revolucí, jimiž je svoboda, rovnost a bratrství, je v západním myšlení věnována nejmenší pozornost právě hodnotě bratrství. Progres, o němž se na Západě mluví, v sobě totiž zahrnuje nespravedlivost, zájem o sebe sama a individualistickou ziskuchtivost. Rostoucí počet angažovaných (concerned) intelektuálů již cítí potřebu formulovat univerzální obraz „globální vesnice“ a najít způsob propojení fragmentovaného světa, v němž žijeme. Vyjít z představy takové komunity, kde by mohly koexistovat všechny formy života. To by však vyžadovalo přinejmenším nahradit princip zaměřenosti na sebe sama novým zlatým pravidlem: „Nečiň druhému to, co nechceš, aby druhí činili tobě.“ Smysl pro pospolitost, založený na kritickém vědomí sebe sama je eticko-náboženským cílem stejně jako filozofickým ideálem budoucnosti.

Aby se toto prosté pravidlo stalo návodem k proměně života v dnešním materialistickém světě, je třeba oživit nejméně tři duchovní zdroje. Prvním je západní eticko-religiózní tradice, zahrnující řeckou filozofii, judaismus a křesťanství. Z nich vlastně vyrůstá osvícenství. Je nyní třeba přehodnotit typické hodnoty Západu. Hlavně docílit toho, aby výlučné protiklady jako hmota/duch, tělo/mysl, posvátný/profánní, stvořitel/stvoření byly nahrazeny vyššími hodnotami, jimiž je posvátnost země, posloupnost bytí, blahodárná interakce mezi lidskou společností a přírodou a konečně vzájemnost mezi člověkem a nebem. Jde o to, aby tyto hodnoty nabyly vrcholného významu, jaký si zaslouží jak ve filozofii, tak v náboženství, ale i v každodenním životě. Komunitární etika se objevuje jako kritika osvíceneckých myšlenek. V nich se zdůrazňuje myšlenka osobnosti požadující práva a podobající se zájmově motivovanému racionálně ekonomickému tvorbu. To připomíná nejen různé filozofy minulosti, ale také běžnou republikánskou etiku severní Ameriky. Dnes je třeba tuto etiku obohatit o novou dimenzi, především o „komunikativní racionalitu“ (J. Habermas), jinými slovy o „participační impuls“ (C. R. Rogers), o hodnotu bratrství.

Druhým duchovním zdrojem jsou odkazy z Východu: hinduismus, buddhismus, konfucianismus, taoismus a islám. Tu Weiming upozorňuje mimo jiné na přínos islámu modernímu Západu především v době renesance. Uvádí, že průmyslová východní Asie vytvořila pod vlivem konfucianismu moderní společnost méně individualistickou a rozporuplnou. Zmínil se ovšem také o negativním vlivu tzv. westernizace na spirituální atmosféru té části Asie, kterou nazval konfuciánskou (Japonsko, Čína, obě Koreje, Vietnam, Taiwan, Singapur). Zde se jen díky původním kořenům našla síla vzpamatovat se a obnovit tradici v podobě nové syntézy. K tomu Tu Weiming podotkl, že ovšem nelze přeceňovat tamní možnosti vytvořit humánnější a udržitelnější společnost, ale ani je nepodkopávat.

Třetím druhem duchovních zdrojů jsou domorodé tradice původních Američanů, Australanů, Hawajanů s jejich nepřebornou kmenovou náboženskou tradicí. Prokázali fyzickou silou a estetickou elegancí, že lidský život byl udržitelný již od neolitického věku. Zvláštním rysem domorodých tradic je hluboká zkušenost zakořeněnosti. Každé domorodé náboženství je včleněno do konkrétního místa, které symbolizuje způsob poznávání a myšlení, formu života, postoje a názor na svět. Díky své zakořeněnosti v místě, kde žili, domorodí lidé měli i detailní znalost o svém životním prostředí. Od nich se můžeme poučit, jak je důležité spojení lidí s přírodou a kosmem. Stejně významnou inspirací pro západní lidi by mohl být rituál jednotícího pouta (bonding) v každodenní mezilidské interakci. Původní vzájemná rodinná pouta byla konstitutivní součástí jejich bytí a konání. U nich převládala participace (účastenství) nad kontrolou motivace, empatické porozumění spíše než empirické chápání, ve světovém názoru respekt k transcendentnu spíše než k nadvládě nad přírodou a naplnění spíše než odcizení v lidské zkušenosti. Tu Weiming se odvažuje konstatovat, že domorodé tradice by mohly být silnou inspirací i pro dnešní svět. (Podobně Marlo Morganová v knihách *Poselství protinožců* a *Poselství z věčnosti*). Například proměnit vědění jako moc ve vědění jako moudrost, vyhnout se zbožnění materiálních statků s jejich ničivým vlivem na duši a přestat ospravedlňovat antropocentrickou manipulaci přírody. Autor příspěvku upozorňuje, že není romantickým obdivovatelem domorodých tradic a je si vědom jejich mezí pro dnešek. Ovšem abychom vytvořili globální komunitu ve skutečně ekumenickém smyslu, je třeba se zabývat všelidským dědictvím a osvícenskou mentalitu transformovat a obohatit pomocí uvedených tří duchovních zdrojů.

Je ovšem třeba zamyslet se nad vztahem modernity a tradice. Jejich dosud dichotomické chápání jako dvou neslučitelných fenoménů je třeba nahradit pojetím více nuancovaným ve smyslu posloupné interakce mezi modernou jako výsledku „racionalizace“ a tradice jako „plodu srdce“. Tradice v modernitě není jenom historickým sedimentem pasivně přeloženým do moderního vědomí. Zkoumání tradic je pro modernitu podstatné, abychom ji mohli ocenit jako vysoce rozrůzněný jev a nejen jako homogenní integrální proces westernizace, podotýká Tu Weiming.

Jestliže se v posledních dvou tisíciletích nejvíce zanedbala hodnota bratrství, kterou osvícenství tlumočilo přes Francouzskou revoluci, je třeba se dnes vrátit k myšlence pospolitosti. Svět totiž nebyl nikdy tak rozdělen co do bohatství, moci a vlivu. Tu Weiming doslova říká: „Na rozdíl od klasického konfuciánského ideálu velké harmonice, globální obec představuje ostrou rozrůzněnost, přísnou diferenciaci, drastické ohraničování, hřmění podobnou disonanci a zjevnou diskriminaci... Nikdy ve světové historii nebyl tak ostře narýsovaný kontrast mezi bohatými a chudými, mezi vládnoucími

a těmi, kdo jsou na okraji, mezi artikulujícími a umlčenými, mezi těmi, kdož jsou včlenění a kdo jsou vyloučeni, mezi informovanými a neinformovanými, mezi propojenými a izolovanými. Bohatí, vládnoucí, informovaní a propojení využívají výhod systému formou četných nadnárodních propojení (networks), vytvářejících na svém postupu k vládnutí distanci, etnické hranice, kulturní odcizení a náboženskou výlučnost. Závažnost rozdílů mezi majícími a nemajícím ve všech úrovních lidské zkušenosti – individuální, rodinné, národní společenské, může být snadno podložena tvrdými empirickými daty. Dokonce v těch ekonomicky nejvyspělejších zemích, především v severní Americe, západní Evropě, ve Skandinávských zemích, v Japonsku, v Jižní Koreji, na Taiwanu převládá nálada nespokojenosti, úzkosti a frustrace.“ (Podobně o tom hovoří filozof Erich Fromm užívající pojem „nekrofilní životní pocit“, což znamená fixování na minulé a mrtvé. V této souvislosti v dalším vystoupení upozorňuje futuroložka Hazel Henderson, že přibývá sebevražd, například 36 % ze sta zemřelých v jižní Koreji, 17 % v Japonsku).

Všechny tyto skutečnosti vedou kritické a celostně uvažující myslitele k hledání a nalézání nových konceptů, abychom porozuměli duchu této doby. Tu Weiming je zkušený znalec činnosti a smyslu Spojených národů (UN) jako aktivní účastník mnoha akcí této mezinárodní organizace. Jestliže se UN začíná zabývat tzv. lokalismem, globalismem, kosmopolitanismem apod., musí se naučit naslouchat také hlasům bezmocných, utlačených, marginalizovaných. Základním prvkem v globálním mezinárodním myšlení musí být lidská osobnost spíše než stát či národ. Dynamika setkání v Riu (ekologie), v Egyptě (světová populace), v Kodani (sociální rozvoj) a v Beijingu (otázky feminismu) přináší podle Tu Weiminga hlasité a jasné poselství: Participační demokracie jako globální fenomén se rozvíjí jako mocný příliv. Nasnadě je proto nezbytnost vskutku ekumenické etiky pro lidské přežití a pro rozkvět prostřednictvím dialogu. Tu Weiming byl jako host UN přítomen na summitu v Kodani, kde se hovořilo o třech základních globálních problémech: o sociální dezintegraci, o chudobě a o nezaměstnanosti. Když Tu později v rámci fóra na kritiku Hillary Clintonové, adresované médiím v USA, upozornil, že americké sdělovací prostředky nevěnovaly vůbec žádnou pozornost právě informacím z Kodaně, zatímco se v tutéž dobu zabývaly záležitostmi kolem aféry Clintona. Přitom právě sdělovací prostředky by měly být zástupci občanské společnosti, jejíž význam Clintonová oprávněně zdůrazňuje.

Na závěr svého hlavního vystoupení Tu Weiming dodal, že přínosem konfucianismu pro odvážnou myšlenku o propojení světa by mohla být důvěra v lidskou možnost sebeproměny jako společného počínu. Jde o pochopení, že konečný smysl života má být uskutečňován v denní praxi, která nás vede

ke kultivaci sebe sama i své rodiny. Konfuciánská idea má nejen smysl antropologický, ale hluboce duchovní. Mohla by být oceněna v tvorbě globální etiky jako východiska působnosti UN, neboť se vztahuje nejen k jednotlivci, ale i k rodině, národům a světu v jeho celku.

Je zarážející, že v průběhu fóra nemohly zaznít myšlenky předkládající alternativy řešení problémů spojených s jednostrannou elitářskou globalizací, a to z hlediska duchovních zřetelů odpovídajících této vývojové etapě. Dávno je totiž k dispozici propracovaná teorie Rudolfa Steinera o tzv. sociální trojčlennosti, v níž se navazuje na tři hodnoty vytýčené Francouzskou revolucí – na rovnost, svobodu a bratrství. Společnost by měla být jednotou tří složek, které jsou si rovny: složky právně-politické, zaručující rovnost všech občanů, složky hospodářsko-ekonomické, umožňující, aby lidé žili v bratrství, a konečně složky kulturně-duchovní, zajišťující svobodu myšlení. Jaký je ovšem skutečný stav dnešní západní společnosti, to vystihl v r. 1996 německý časopis *Spiegel* jednou větou: „Dnes vládne pouze trh.“ Jinými slovy, všechno dění ve společnosti je podřízeno složce hospodářsko-ekonomické, další dvě za ní pokulhávají.

Stojí za zmínku, že i Hillary Clintonová použila ve svém vystoupení metafory o židli o třech nohách, aby znázornila, jak by měla vypadat dobře fungující společnost. Jednou nohou má být vláda v podobě státu, druhou ekonomika a třetí občanská společnost. Kde nejsou občané aktivní, tam společnost stagnuje a převládne buď ekonomika, nebo silná ruka státu. Aktivita občanů je nesporně závislá na jejich kulturní a duchovní úrovni, a tak Clintonová nechtíc naznačila nosnost sociální trojčlennosti. Vtipně na její projev zareagoval indický zástupce Karan Singh, který řekl: „Otázka je, jaká lidská bytost bude sedět na takové trojnohé stoličce. Zda si na ni sedne někdo, kdo je pln nenávisti, disharmonie, zloby, anebo někdo, kdo se povznese a dotkne svého vyššího já. Dotkne se ta osoba, která si na stoličku sedne onoho vyššího světa ducha?“ Občanská společnost se zřejmě neobejde bez duchovního povznesení občanů.

Jistým paradoxem Fóra 2000 bylo, že v době, kdy působí z duchovního hlediska impuls Kristův, jemuž otevírá cestu vládce přítomného času archanděl Michael, přinášející lidstvu výzvu ke sjednocení, že tyto tendence naznačovali spíše zástupci východní spirituality a nikoliv představitelé západního křesťanství. Není to zřejmě náhoda, neboť nejsilnější jeho zástupce, zvláště katolická církev, stále čerpá moc pro své působení z doby, kdy lidská bytost ještě neznala svého svobodného ducha, kdy žila spíše citem jako duše cítivá. Byla proto vedena symboly a kultury a ne jasným myšlením. Lidé bez vědomí vlastního ducha byli odkázáni na církevní autoritu, kdežto dnešní člověk by měl hledat nové prameny duchovního poznání, aby mohl

jít svobodnou cestou ke Kristu. Právě tato svobodná cesta zřejmě zatím Římu nevyhovuje. Proto jsou přehlíženy myšlenky například antroposofie, která předkládá reálné alternativy duchovního vývoje člověka a společnosti, především uznáním jejich trojčlennosti se zdůrazněním svobodného individuálního já.

Positivním rysem letošního fóra bylo, že se ho zúčastnilo daleko víc žen a že to byly právě ony, které přednesly velmi hodnotné a též kritické referáty ve vztahu k probíhající jednostranné elitářské globalizaci. Především to byla americká futuroložka Hanzel Hendersonová se svým obsáhlým projevem nazvaným „Environmentální a institucionální odezvy globalizace“. Je proto zarazující, že list Conference Daily komentoval její vystoupení jen krátkým odstavcem, ačkoliv se Hendersenová zabývala podstatnými stránkami globalizace a především nastínila pozoruhodná východiska k řešení negativních důsledků tohoto procesu. Jako nelze odstranit televizi či Internet, není možné zastavit globalizaci, konstatovala. Je však možné a nutné globalizaci ztvárnit pro lidštější cíle tím, že se rozšíří globální hodnoty, stanoví standardy kontroly a zřídí další regulující instituce. Navrhuje novou formu globalizace v podobě Etiky Země. Zastává se regulace globálního toku peněz (hot money) a kontroly finančních trhů. Klíčem k tomu je systémové myšlení, které bere zřetel na dlouhodobý vývoj a na důsledky nových objevů. Systémové (tj. celostní) myšlení je pro lidi přirozené, protože pomáhá lépe porozumět vlastnímu tělu, které funguje komplexně. Kdyby se jeden orgán rozhodl růst jen sám pro sebe na úkor ostatních orgánů, zemřeli bychom. A tak je to ve společenském systému, kde by měly fungovat různé formy spolupráce, nejen soutěžení. Jestliže nejsou ve společenském systému regulující instituce, trh se změní v anarchii, jehož doprovodem je kriminalita, mafie a násilí. Hendersonová k tomu doslova říká: „Ovšem názory typu laissez-faire, tj. že trh dokáže kontrolovat sám sebe, zmírají nesnadno.“ Autorka se také zmiňuje o tom, jak vznikla myšlenka o nadvládě trhu a přecenění významu privatizace. Došlo k tomu po nástupu M. Thatcherové ve Velké Británii v roce 1979. Tenkrát byly privatizovány všechny dosavadní velké státní podniky, které zajišťovaly základní služby pro obyvatelstvo. V důsledku toho se stalo, že regulace cen elektřiny, vody, plynu apod. tvrdě postihla hlavně sociálně slabší vrstvy Británie. Model šokových transformací se pak rozšířil do velké části světa, především do bývalých socialistických zemí. Tento neoklasický model, dle něhož má být trh osvobozen od jakékoliv kontroly, místo aby objasnil, jaké regulativy jsou nezbytné, byl zakotven v tzv. Washingtonském konsensu a rozšířen prostřednictvím světové banky a dalších nadnárodních korporací nejen USA, ale ve velké části světa. Když se dostavily první katastrofické důsledky nadvlády neohraničeného trhu v podobě elitářské globalizace, kdy hlavně malé státy zchudly natolik, že se nemohly

dostatečně starat o sociální potřeby svých obyvatel, vyhrotilo se ve světě nebývalé napětí. Roste zároveň nezaměstnanost a všeobecná nespokojenost.

V současné době neomalená globalizace nutí 2,4 miliardy lidí žít v chudobě. Proti tomu 358 miliardářů se těší z příjmů, které se rovnají příjmům oněch 2,4 miliard chudých lidí. Hendersonová upozorňuje, že nejzřetelněji dopadají negativní důsledky globalizujícího se trhu bez kontroly na přírodní prostředí. Je to důsledek masivních průmyslových, elektronických a biologických experimentů. Neoklasické ekonomické formule, které neberou ohled na důsledky v oblasti sociální a přírodní, tím méně na možná budoucí rizika, ovlivňují již i pronikání do původně společných vesmírných prostor. Takovýmto všem náležejícím prostorem (common) je např. planetární elektromagnetické spektrum, o které dlouho nebyl projevěn žádný zájem. Teprve když byl zaveden telegraf, telefon, radio, televize, počítače, satelity a Internet, vrhli se také sem neoklasičtí ekonomičtí dravci.

Hendersonová pokládá za nejnovější všem patřící hodnotu (common) Internet a World Wide Web. Jsou to vesměs neregulovaná zařízení. Protokol Internetu a jazykové kódy jsou dosud neformální povahy a jsou kontrolovány jenom hrstkou původních inovátorů, kteří jsou vlastně dobrovolníky nikomu se nezodpovídajícími. Nejhorší je, že zde ani není záruka kvality přenášených informací, což ohrožuje jak lidstvo, tak i všechny ekosystémy. Proto je třeba usilovat o mezinárodní standardy pro kontrolu Internetu. Jiným společným prostorem či bohatstvím je biodiversita, na kterou globalizovaný trh též útočí. Ochrana biodiversity je nutná, neboť jde o informační kód nezbytný pro všechno živé.

Dnes dochází k tzv. biologickému pirátství, a to od té doby, co se právně povolilo využívat různé vzácné rostliny pro farmaceutický průmysl. Ve svých člancích a vystoupeních Hendersonová již dlouho bojuje i za tato společná bohatství (commons), především za ochranu biologické rozrůzněnosti.

Současný boj za ochranu společného bohatství se na Západě rozrůstá, rovněž díky aktivitám Spojených národů. Hendersonová upozorňuje, jak je důležité, aby se v rámci UN tvořily podmínky pro kontrolu nad všelidskými hodnotami. Základy k tomu byly položeny už v r. 1945, kdy se přijala charta Spojených národů nazvaná „We the People of the Earth“ (My lidé Země). Velkou část svého vystoupení věnovala Hendersonová novodobým dobrovolným aktivitám a kampaním čelícím negativním důsledkům elitářské globalizace. Sama je iniciátorkou celé řady iniciativ, včetně modelu nového typu vlády, který nazvala mediodemokracie. Existuje již organizace s názvem WETV, která zaručuje globální, multikulturní veřejný přístup do televize. (Začáteční písmeno W má připomenout první slovo v chartě UN We People a hláska E pak slovo Earth). Mají se šířit programy pro lidský rozvoj a ochranu přírody. Žádá se, aby se více pozornosti věnovalo problémům,

kteřé řeší všelidské potřeby, aby se programy zaměřovaly na děti, vzdělávání, hodnotnou zábavu a na komunitní způsob života. Postupně budou vznikat podobné, další společnosti, a tak se dosáhne toho, aby vznikl etikou prolnutý a ohraničený trh.

Hendersonovou navrhované projekty jsou vlastně již stavebními kameny třetí cesty budoucího společenského uspořádání, negující nezdravé prvky nejen ze socialismu, ale také z kapitalismu. Hlavním předpokladem uskutečnění třetí cesty bude však sociálně zabezpečený, ale rovněž vzdělaný a uvědomělý občan. Zde se Hendersonová jednoznačně shoduje se svou předřečnicí Hillary Clintonovou, s její metaforou o třínohé židli, ale i s připomínkou Karana Singha, upozorňujícího na kvalitu toho, kdo si na trojnohou židličku sedne, kdo tedy bude tvořit občanskou společnost.

Závěrem lze říci, že zástupci Asie a Afriky se stavěli daleko skeptičtěji k procesům ekonomické globalizace, zároveň však silněji zdůrazňovali duchovní aspekty. Ze Západu přicházely opět impulsy spíše pragmatičtější, byť rovněž kritické vůči jednostrannosti světového globalizujícího trendu.

Předseda programového výboru Jiří Musil přednesl předběžný návrh na program budoucích setkání v Praze. Fórum 1999 se má zabývat možnými modely budoucí integrace světa. Fórum 2000 by se mělo věnovat otázkám nejobtížnějším: možnostem podpořit tvorbu duchovních principů integrujícího se světa. Poslední Fórum 2001 má vyústit do politické výzvy, která ponese název „Pražská deklarace“, která by shrnula dosavadní výsledky společného rokování a nabídla náměty k praktickému řešení celosvětových problémů této etapy vývoje lidstva.

Bude užitečné, jestliže bude výbor dbát také více o výběr delegátů, aby se na fórech ozvaly početnější hlasy kvalitních zástupců naší země, jakož i zemí východní Evropy, včetně hlasů zástupců kritických, inovačních pohledů na duchovní i společenské problémy.

Milúše Kubičková